

ПРЕИСПИТИВАЊЕ КРИТЕРИЈУМА ЗА ТИПОЛОГИЗАЦИЈУ ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛА

Марина Ковачевић-Лепојевић, Весна Жунић-Павловић***

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Приметне су нејасноће у вези са конципирањем и категоризацијом превентивних настојања у научној и стручној јавности. Циљ рада представља сагледавање релевантних критеријума за типологизацију превенције криминала. Савремена теоријска и практична достигнућа упућују на претежно засиуљености комбинованој примени који се састоје у паралелној примени различитих превентивних интервенција, претежно ситуационе и социјалне превенције. Аутори упућују на већу засиуљености интервенција ситуационе превенције криминала последњих деценија, са последичним позиционирањем науке о криминалу као дојуни или алтернативи традиционалној криминологији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: превенција криминала, типологија, ситуациона превенција, наука о криминалу

УВОД

У ширем контексту превенција представља основ сваког друштвеног реаговања на криминал, од кажњавања до развојних интервенција. Како су се превентивна практична настојања умножавала, обухватајући различите иницијативе, које су се међусобно допуњавале, коегзистирале, појам превенције криминала се концептуално све више усложњавао. Као резултат тога, настаје велико неразумевање по питању кључних појмова

* E-mail: marina.lepojevic@gmail.com

** E-mail: zuniceva@eunet.rs

теоријске и практичне основе превенције. У научним и стручним публикацијама уочава се недоследна и неадекватна употреба термина који су сродни са изразом „превенција криминала“ (на примр „контрола криминала“, „редукција криминала“), те су неопходна додатна појашњења и разграничења.

Пре него што се упустимо у расправу о изразима који упућују на превенцију криминала и сродне концепте, треба објаснити разлику између израза „криминал“ и „криминалитет“. Да би разлику између ова два термина разумели, потребно је објаснити разлику између „традиционалне криминологије“ и „науке о криминалу“. За разлику од традиционалне криминологије која се претежно бави етиологијом криминалитета, наука о криминалу је знатно применљивија са акцентом на разумевање криминала уместо криминалитета; моменталну редукцију криминала уместо дуготрајне социјалне реформе; редуковање штете уместо помагање учиниоцима кривичних дела; проблемски уместо теоријски оријентисана; утемељена у науци и друго (Clarke, 2004:56). Према томе, наука о криминалу се бави проучавањем криминала (ко? када? где? како? је извршио кривично дело), а традиционална криминологија проучавањем фактора који доприносе развоју криминалитета. У том правцу иде и типологија превенције коју су дали Graham и Bennet (1995), који издвајају „превенцију криминалитета“, ситуациону превенцију и превенцију у заједници. Превенција криминалитета подразумева интервенисање у погледу смањења индивидуалних диспозиција за криминал (на пример, социоекономски фактори, слаба родитељска контрола и друго). Криминал се тако сматра правном, легалном категоријом, која повлачи адекватну санкцију, а криминалитет увек претпоставља проучавање етиологије извршилаштва, које није ограничено само на кривична дела (Schiller et al., 1994). За установљање и развој науке о криминалу најодговорнији је Jill Dando институт за безбедност и науку о криминалу (Jill Dando Institute of Security and Crime Science, 2014), који је започео са радом 2001. године у Лондону на годишњицу убиства познате британске новинарке по којој носи назив.

Наиме, од средине педесетих година друштвено реаговање на криминал све више одликује проучавање етиологије криминалног понашања, ослањање на савремена технолошка средства у раду полиције и све веће укључивање породице и заједнице (Gilling, 1997). Препорука је да се под изразом контрола криминала сматрају само оне интервенције којима се реагује на већ учињено кривично дело ради превенирања рецидивизма (Welsh, Farrington, 2010; Gilling, 1997). Иако и један и други тип реаговања претпоставља спречавање вршења кривичних дела у будућно-

сти, превентивним сматрамо само оне активности које се примењују у сврху предвиђања примарног дела. Према томе, под контролом криминала би се подразумевала такозвана реактивна, односно пунитивна превенција са циљем застрашивања путем кривичног правосуђа, за разлику од проактивне, односно корективне превенције која третира узроке криминалитета (Johnson, 1987, према Gilling, 1997). Оно што их такође разликује је то да превентивним сматрамо само оне активности које нису везане за формални кривичноправни систем, са извесним изузецима, на пример проблемски оријентисане иницијативе полиције (Welsh, Farrington, 2010). У односу на израз под којим подразумевамо редукцију криминала, превенција криминала се сматра четвртим средством редуктовања криминала после интервенција полиције, суда и установа за извршење кривичних санкција (Waller, 2006, према Welsh, Farrington, 2010:2). Према датом тумачењу, појам редукција криминала обједињује значење израза превенција криминала и контрола криминала. Ауторке то налазе оправданим уз коментар да поједине полицијске интервенције могу имати превентивни карактер, на пример видео надзор, улично осветљење, програм школског полицајца и друго.

ТИПОЛОГИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛА

На основу прегледа релевантне литературе, запажа се да се у академској и стручној јавности није постигнуто јединство у вези са концепирањем и типологизирањем превенције криминала. Међутим, с обзиром на све интензивније комбиновање различитих приступа у превенцији, стратегија и активности, поставља се питање колико је залагање за строго типологизирање оправдано.

Издавајмо најзапаженије типологије превенције криминала, које се међусобно разликују према критеријумима у односу на које се подела врши.

Brantingham и Faust (1976) су пренели медицинску класификацију превеније на примарну, секундарну и терцијарну превенцију на криминалошку раван. Према томе, примарна превенција обухвата активности које се примењују ради редукције фактора који могу утицати на криминално понашање у физичкој и социјалној средини; секундарна превенција интервенције које су усмерене на појединце и групе које су у ризику од испољавања криминалног понашања; и терцијарна, превенцију рецидивизма. Међутим, van Dijk и de Waard (1991:484) су под утицајем теорије рутинских активности (Cohen, Felson, 1979) изнели примедбе на класификацију коју су дали аутори. Прво, треба раздвојити интервенци-

је које су усмерене на утврђивање мете, на пример замена брава и које су усмерене према другима, и развојне интервенције које се на пример примењују у школском контексту и које су усмерене према потенцијалним учиниоцима. Затим, када је секундарна превенција у питању треба разликовати интервенције које су усмерене на потенцијално проблематичне младе и оне које се примењују у високо ризичним подручјима. Према томе, аутори препоручују поделу на интервенције које су усмерене на учиниоца и оне које су усмерене на жртве, односно ситуацију. Аутори такође примењују да подршка жртвама у контексту спречавања ревиктимизације треба бити обухваћена терцијарном превенцијом. Комбинујући две типологије превенције (примарна, секундарна и терцијарна) и (усмерена на жртву, ситуацију и учиниоца), аутори препознају девет врста превенције: примарна превенција усмерена на учиниоца (на пример, превенција вожње у алкохолисаном стању); секундарна превенција усмерена на учиниоца (на пример, програми подршке (образовање, професионална оријентација, социјалне вештине) намењени ризичној популацији); терцијарна превенција усмерена на учиниоца (на пример, интервенције усмерене на превенцију рецидивизма, попут саветовања, посредовања између жртве и учиниоца и друго); примарна ситуациона превенција (на пример, улично осветљење, видео надзор и друго); секундарна ситуациона превенција (на пример, примена ситуационих техника у суседствима/комерцијалним/приватним објектима који су изложени вандализму и друго (смањивање полујавних простора, доровољна дежурства, ангажовање обезбеђења); терцијарна ситуациона превенција (на пример, примена ситуационих интервенција у подручјима које су препознате као она са високом стопом криминала (коцкарнице, проституција, трговина дрогом и друго); примарна превенција усмерена на жртве (на пример, медијске кампање (трибине, штампани материјал) које имају за циљ информисање о могућностима виктимизације и давање савета о заштити грађана); секундарна превенција усмерена на жртву (обука о самоодбрани која је намењена женама које могу бити посебно угрожене, заштита јавних личности или особама које станују у подручјима са високом стопом криминала); и терцијарна превенција усмерена на жртву (групе подршке, накнада штете и друго).

Европски криминолози уочавају разлику између традиционалне превенције криминала и оне „нове“ (Robert, 1991), „модерне“ (Sack, 1997), односно „функционалне“ (Gilling, 1994) превенције криминала (према, Selmini 2010). Преко 250 институција из 17 европских земаља умрежено је посредством Европског форума за урбану безбедност (European Forum for Urban Security, 2014), који је оформљен у Барсело-

ни 1987. године, са циљем повезивања локалних, националних и интернационалних тела која се баве превенцијом криминала и унапређивањем урбане безбедности. Форум нуди програме намењене различитим категоријама корисника (стари, деца, мигранти, жене, млади, жртве), различите садржине (превенција тероризма, насиља у породици, злоупотребе ПАС, организованог криминала и друго), примену различитих интервенција (безбедносне технологије, медијација, дизајнирање средине против криминала, социјална инклузија и друго) и друго. Прва европска и северноамеричка конференција о урбаној сигурности и превенцији делинквенције која је одржана октобра 1989. године у Монреалу (*The first Conférence Européenne et Nord-Américaine sur la Sécurité Urbaine et la Prévention de la Délinquance*) и Интернационална конференција о урбаној сигурности, дрогама и превенцији криминала (*International Conference on Urban Safety, Drugs and Crime Prevention*) која је одржана новембра 1991. године у Паризу, имале су велики утицај на теорију и праксу тзв. нове превенције криминала. „Нова“ превенција криминала је заправо обухватала оне мере које су представљале алтернативу традиционалним кривичноправним инструментима који су се показали као скупи и неефективни. Ауторка Селмини (Selmini, 2010:514-515) издваја неке карактеристике „нове“ превенције криминала: укључивање што више актера, с тим и моћи и одговорности у рад на превенцији криминала уз институционалне (на пример, локална управа) и социјалне актере (цивилни сектор и локална заједница); повезивање и партнерство различитих актера који учествују у процесу превенције криминала, који је до данас остао један од кључних фактора успеха; посвећивање пажње жртвама и избегавању виктимизације; усмереност на превенцију криминала у специфичним високоризичним подручјима; употреба технологије, урбаног планирања и административних регулатива јавног простора.

Према активностима УН у циљу промоције ефективних приступа у превенцији криминала (ECOSO, 2002/13), издвајају се следећи приступи: социјални развој, ситуациона превенција и превенција организованог криминала. У домену социјалног развоја предвиђене су: промоција протективних фактора путем обухватних и нестигматизујућих социјалних и економскоих развојних програма, укључујући здравство, образовање, запошљавање; промоција активности које су усмерене на искљученост и маргинализацију; промоција позитивног решавања конфликта; културе законитости и толеранције уз поштовање културних идентитета применом информисања и едукације. Што се ситуационе превенције тиче налаже се координација владиног, невладиног и корпоративног сектора (по потреби) у погледу: унапређивања дизајна средине; развоја

технологија надзора у складу са приватношћу; охрабривања унапређивања дизајна робе која је отпорна на крађу или другу врсту злоупотребе; отежавања мете без ремећења архитектуре и додатног ограничавања јавног простора; и примене стратегија ради спречавања ревиктимизације. У циљу превенције организованог криминала препоручује се: редуковање постојећих и потенцијалних прилика за учешће организованих криминалних група на легалном тржишту применом законских и подзаконских одредаба; развој механизма за превенцију злоупотребе тендерских процедура; и примена мера којима се штите маргинализоване групе посебно жене и деца која се сматрају рањивим у погледу трговине људима и илегалних миграција.

Једна од најпопуларнијих типологија дата је крајем двадесетог века, према којој се издвајају са једне стране законска превенција, а са друге развојна превенција, ситуациона превенција и превенција у заједници (Tonry, Farrington, 1995). Аутори (Tonry, Farrington, 1995:2) примећују да се Моор бавио приступом усмереним на јавно здравље, али с обзиром да у свакој од превенција осим законске примећују се интервенције усмерене на јавно здравље. Међутим, он и није широко заступљен у криминологији, па га нећемо даље разматрати.

Законска превенција представља уређивање и примену закона, остварујући генерално превентивно и специјално превентивно дејство, са директним (одвраћање, онемогућавање и рехабилитација преступника) и индиректним (морално-едукативна функција) ефектима (Tonry, Farrington, 1995). Уочава се да се директни ефекти које законска превенција тим путем остварује могу се сматрати више реактивним него превентивним (Жунић-Павловић, Ковачевић-Лепојевић, 2010), те ће ауторке у даљем разматрању законске превенције обратити пажњу претежно на оне индиректне. Закон је заправо историјски посматрано први инструмент који се примењивао у служби превенције криминала, која тако представља главно оправдавање за кажњавање. Социјализација представља механизам којим се постиже његово индиректно деловање, односно генерално-превентивна функција. Тим путем, породице, школе, цркве утичу на обликовање система вредности и перципирању кривичних дела као непожељних (Tonry, Farrington, 1995). Међутим, законске одредбе, поред превентивне функције, могу испровоцирати кривична дела или друге последице. Укидање одређених одредби у складу са извесним политичким одлукама у многоме може променити социјални контекст. На пример, декриминализација злоупотребе ПАС у Португалији у последњих 10 година резултирала је повећаном употребом махуане, мањом хероина код младих људи (разлози могу бити јер је то

генерално у складу са неким европским трендовима, пораст пријављивања злоупотребе због мање стигматизације, услед појачање толеранције због декриминализације); стопа предозирања је преполовљена; стопа криминала је порасла за 9%; и повећана је потреба за третманом (Hughes, Stevens, 2007). Нема сумње да су нека кривична дела заиста спречена услед застрашивања грађана датим санкцијама. Међутим, чини се да влада консензус међу стручњацима и истраживачима да су ефекти најблаже речено скромни и да су интервенције које су засноване искључиво на кривичном законодавству некомплетне и недовољне (Welsh, Farrington, 2010; Selmini, 2010). О томе сведоче резултати истраживања којима се потврђује да запређивање кривичним санкцијама остварује своју сврху само код особа које имају ниску самоконтролу (Hirtenleher, Pauwels, Meško, 2014). Имајући то у виду, разуме се зашто су многи аутори законску превенцију искључивали у својим типологијама или је независно коментарисали (Tonry, Farrington, 1995; Selmini 2010; Welsh, Farrington, 2010).

Развојна превенција подразумева деловање на факторе који позитивно или негативно делују на развој и животни ток појединца (Tonry, Farrington, 1995). Аутори (Welsh, Farrington, 2010) издвајају развојну и ситуациону превенцију као најутицајније приступе у превенцији, не узимајући из разматрања превенцију у заједници из два разлога – јер представља комбинацију развојне и ситуационе превенције и јер није евидентирано довољно програма који се могу сматрати успешним. Основна изворишта сазнања на којима се базира савремена развојна превенција су резултати лонгитудиналних и експерименталних студија, као и теорија о настанку делинквентног понашања (Tremblay, Craig, 2000). На основу лонгитудиналних студија идентификовани су кључни предиктори делинквентног и криминалног понашања који се могу разврстати у три основне категорије: индивидуалне карактеристике, породичне карактеристике и карактеристике социјалног окружења. Експерименталне студије омогућиле су разумевање механизма деловања појединих фактора али и ефеката промене појединих фактора у превенирању делинквентног понашања. Наведени аутори сматрају да су, међу бројним теоријама делинквенције, посебно важну улогу за развојну превенцију имала три приступа: генерална теорија криминала у којој су кључни концепти самоконтрола и разлике у индивидуалним одговорима приликом суочавања са могућностима за девијантно понашање; модел развојних праваца антисоцијалног понашања који сугерише постојање мултиплих путања у развоју антисоцијалног понашања које воде ка различитим типовима преступништва у адолесценцији и одраслом

добу; и модел кумулативног ризика према коме присуство већег броја ризичних фактора има снажније дејство, а различити развојни проблеми имају заједничке ризичне факторе. Најзначајније развојно превентивне интервенције су: програми когнитивне стимулације за предшколце, програми унапређивања социјалних вештина, едукација родитеља, тренинг родитељских вештина, школски тренинг за родитеље и наставнике, програми превенције вршњачког насиља, програми унапређивања школске дисциплине, самоконтроле и социјалних вештина, програми менторства, мултисистемска терапија и друго (Welsh, Farrington, 2010). Превенција усмерена на ризичне факторе која се у интерпретацији Селмини (2010) издваја као посебан приступ представља део социјалне, односно развојне превенције. Посебну популарност стекла је у северноамеричком контексту, Великој Британији, Ирској и друго (O'Mahony, 2009). Концепт ризичних и протективних фактора представља један од најрелевантнијих концепта у савременој литератури превенције криминала. Суштина представља идентификовање што већег броја ризичних фактора који могу бити у вези са вршењем криминала уз дизајнирање превентивних интервенција како би се они успешно редуковали. Природа примењених интервенција се разликује у односу на узраст, контекст примене и друго. И поред запажене атрактивности у погледу превенције малолетничке делинквенције, уочавају се бројни недостаци. На пример, издвајају се детерминизам, поједностављивање тумачења развоја делинквентног понашања, културна и вредносна неосетљивост, немогућност предикције одређених кривичних дела (корупција, насиље у породици, преваре), искључивање ризичних фактора који се не мењају, субјективност процене понашања, релативизација ризичних фактора и занемаривање испитивања каузалних веза и друго (O'Mahony, 2009).

Аутори налазе сличности између ситуационе превенције и превенције у заједници, као и између развојне превенције и превенције у заједници. Посебно учестало је обједињавање превенције у заједници и развојне превенције под заједничким називом социјална превенција (Tonry, Farrington, 1995). Поред опште (генерално застрашивање) и специјалне превенције, где се путем закона делује на (потенцијалне) учиниоце, Oset (2003, према Bašić, 2010:240) говори о такозваној „чистој превенцији“, која је усмерена на примену индивидуалних и социјалних мера, деловању на изворе криминала, односно ублажавање фактора који погодују развоју криминала. Према томе „чиста превенција“ одговара датој интерпретацији социјалне превенције. Може се рећи да је такво становиште подржано и од стране Селмини (2010), која под социјалном превенцијом подразумева реаговање на све оне факторе који утичу на испо-

љавање криминала на индивидуалном нивоу, у породици и заједници. Социјално превентивне интервенције које се тим путем препоручују су здравствене, породичне, интервенције едукације и професионалне оријентације, као и оне којима се тежи широј социјалној интеграцији. Социјална превенција највећу популарност налази у Француској. Оно што се овако дефинисаној социјалној превенцији може замерити јесу ризици од стигматизације, маргинализације, проблеми при примени и евалуирању интервенција, као и несклад са актуелноом политиком контроле криминала Селмини (2010). Социјална превенција се свакако сматра ужим појмом од социјалне политике и социјалне заштите, иако се без њих она не може ни замислити (Selmini, 2010; Welsh, Farrington 2010). Van Dajk (1900, према Gilling, 1997:4) истиче да се у Холандији под социјалном превенцијом заправо подразумева неформална превенција, она у којој не учествује држава, односно кривично правосуђе, што генерално укључује и разматрање прилика за извршење и друго. Међутим, Graham (1990:2, према Gilling, 1997:5) (UN) социјалну превенцију како је Van Dajk види назива превенција у заједници. Превенција у заједници у том контексту представља комбинацију ситуационе и социјалне превенције (што је заједно више него збир делова), с тим што подразумева и одсуство деловања формалног система кривичног права. Welsh и Hoshi (2002) и Farrington и Welsh (2007) такође сматрају да превенција у заједници представља својеврсну комбинацију развојне и ситуационе превенције, јер је усмерена ка редуковању раних ризичних фактора са једне стране и прилике за злочин, са друге. Селмини (2010) примећује да је превенција у заједници много више него остали приступи еклектички оријентисана. Најутицајнији програми који се примењују у оквиру датог тумачења усмерени су на мобилизацију заједнице, на гангове, програми менторства, рекреативни програми, уклањање криминогених производа и друго. Са друге стране аутори сматрају да превенција у заједници обухвата интервенције којима се делује на социјалне услове и институције (породица, вршњачка група, организације, удружења и слично) од значаја за вршење криминала, а самим тим и превенцију у заједници (Норе, 1995). Такво тумачење превенције у заједници фокусирано на промену социјалних услова који погодују настајању криминалног понашања, одговара претходно размотреној компоненти социјалне превенције (Selmini, 2010; Tonry, Farrington, 1995; Welsh и Hoshi, 2002; и Farrington и Welsh, 2007).

Новија размишљања указују на издвајање ситуационе превенције као доминантног правца у савременим превентивним настојањима, поред социјалне превенције, превенције у заједници и превенције

је усмерене на ризичне факторе (Selmini, 2010). Оно што ситуациони приступ чини нарочито популарним је то што се нужно не ослања на инструменте државне политике и правосуђе, уз околности да безбедносни сектор и приватне безбедносне агенције доживљавају успон (Garland, 2000). Успех ситуационе превенције на политичком плану није тешко разумети јер су интервенције најчешће лако применљиве, приступачне, прагматичне и чини се да успешно задовољавају потребу грађана за више безбедности (Selmini, 2010; Gilling, 1977; Garland, 2000). Даље, ситуациона превенција третира широк спектар облика криминала, од сексуалне злоупотребе деце (Wortley, 2009), преко организованог криминала (van de Bunt, van der Schoot, 2003), до тероризма (Clarke and Newman, 2007). Први експерименти ситуационог карактера су били: увођење обавезног закључавања волана аутомобила у Великој Британији и Немачкој против крађа аутомобила; чишћење графита у њујоршком метроу ради редуковања задовољства учинилаца које се састојало у томе што би њихове графите потенцијално видео цео Њујорк; у стокхолмском метроу ангажовано је око 70 уметника који су мозаицима, сликама, резбаријима, прекривали графите коришћењем много различитих боја, на глатким или превише грубим површинама на којима је тешко сликати, са неравнинама; насиље на утакмицама у Великој Британији редуковано је је тако што је возним редом регулисано да доласци навијача буду увремењени непосредно пре почетка утакмице што им је скраћивало време за опијање (Фелсон, 2011). Данас се међу најутицајнијим ситуационим интервенција препознају: примена прописа, видео надзор, превенција ревиктимизације у случајевима разбојништава, грађанске патроле и друго (Welsh, Farrington, 2010). У поређењу са ситуационом, социјална превенција се види као застарела, скупа и неефективна, с тим што се приступ усмерен на ризичне факторе препознаје као обећавајући (Селмини, 2010:530). У литератури се ситуациона превенција често доводи у везу са приступом у полицијској пракси који је познат под називом проблемски оријентисано спровођење закона (problem-oriented policing). Овај приступ је заснован на четири корака и то су: испитивање, анализа, одговор и процена (SARA – scanning, analysis, response, assessment) (Welsh, Farrington, 2009). И поред извесних сличности у полазним поставкама, постоје знатне разлике између ситуационе превенције и проблемски оријентисаног приступа. Примера ради, проблемски оријентисано спровођење закона не бави се искључиво превенцијом криминала, већ и питањима која су у посредној вези са превенцијом, као што је квалитет живота. Друга разлика је у томе што се проблемски приступ ослања

искључиво на полицијске ресурсе, док ситуациона превенција захтева ширу подршку средине (Welsh, Farrington, 2009). Паралелно са развојем ситуационе превенције у Великој Британији, превенција криминала путем дизајна средине и проблемски оријентисан приступ, развијан је у Америци (Felson, 2011:95-100). Без обзира на велику популарност у многим европским и светским земљама, аутори јој упућују критике ситуационој превенцији које се тичу методолошких проблема при мерењу остварених промена (контролне варијабле, контролно подручје, изоловање ефеката примењених мера), измештања криминала, етичких проблема, политизације, комерцијализације, безбедносних пропуста, социјалне искључености, подстицања раслојавања и друго. Ситуациона превенција највећу популарност доживљава у Великој Британији (Selmini, 2010). У том контексту, Hebberecht и Duprez (2001, према Selmini, 2010) издвајају утицај такозване „логике безбедности“ који је сачињен од: „неолибералне безбедности“, где се инсистира на личној одговорности, примени технологија и менаџменту; „социјал-демократске безбедности“ који је заснован на концепту безбедности као јавном добру, колективној ефикасности и социјалној правди; и „морално-конзервативна безбедност“, којом се инсистира на моралном ауторитету формалне и неформалне контроле криминала. Према њиховим запажањима Енглеска, Велс и Холандија су ближе контексту морално-конзервативне безбедности, док су Шпанија, Француска и Португалија ближе контексту социјал-демократске безбедности“, уз констатацију да се логике безбедности разликују од земље до земље и зависе од политичког контекста.

ЗАКЉУЧАК

Ауторке примећују да су теоријска и практична настојања у области превенције криминала претежно поларизована, доносећи са једне стране социјалну превенцију и са друге тренутно нешто атрактивнију ситуациону превенцију. Међутим, оно што се у пракси може затећи је комбинован приступ, који подразумева паралелну примену социјално превентивних и ситуационих интервенција у конкретном контексту. Пример добре усаглашености интервенција различите оријентације налазимо у контексту Норвешке, Шведске и Данске (Knepper, 2009). Према томе, признато је оно што даје најбоље резултате без обзира на природу интервенције и њену усаглашеност са доминантном политиком контроле криминала. Примећује се да се пажња све више одвлачи са криминала, на поремећаје понашања, са тешких на лака кривична дела, што би требало да указује на постигнут напредак друштва у превенцији и редуковању криминала.

На крају, истиче се неопходност даљег развоја примењене криминолошке дисциплине науке о криминалу, која је израсла из ситуационе превенције, а која за науку од криминалу има исто значење као социјална превенција за традиционалну криминологију (Clarke, 2004). Поред традиционалних криминолога, у области превенције криминала велики допринос могу пружити и многе друге специјалности (на пример, математичари, географи, менаџери), те се услед евидентних промена у пракси јавља потреба за променама у образовној политици.

Овај рад је настао у оквиру пројекта „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу“ (Министарство просвете и науке Републике Србије, ев. бр. 179017).

ЛИТЕРАТУРА

1. Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Brantingham, P., Faust, F. (1976). A conceptual model of crime prevention. *Crime & Delinquency*, 22 (3), 284–96.
3. Van de Bunt, G., van der Schoot, C. (2003). *Prevention of Organised Crime: A situational approach*. Meppel: Boom Juridische Uitgevers (Royal Boom Publishers).
4. Van Dijk, J., de Waard, J. (1991). A two dimensional typology of crime prevention projects; with a bibliography. *Criminal Justice Abstracts*, 23, 483–504.
5. Welsh, B. C., Hoshi, A. (2002). Communities and crime prevention. In L. W. Sherman, D. Farrington, B. Welsh, D. MacKenzie (Eds.), *Evidence based crime prevention* (pp. 165–197). New York, NY: Routledge.
6. Welsh, B., Farrington, D. (2009). *Making public places safer – surveillance and crime prevention*. New York: Oxford University Press
7. Welsh, B., Farrington, D. (2010). *The Future of Crime Prevention: Developmental and Situational Strategies*. Washington: US Department of Justice. National Institute of Justice.
8. Wortley, R. (2009). *Situational prevention of child sexual abuse in the new technologies*. Global symposium for examining the relationship between online and off-line offenses and preventing the sexual exploitation of children. University of North Carolina: Injury Prevention Research Center & Gillings School of Global Public Health, Durham, NC.
9. Garland, D. (2000). Ideas, institutions and situational crime prevention. In A. Von Hirsch, D. Garland, and A. Wakefi (Eds), *Ethical and social perspectives on situational crime prevention* (1–17). Oxford: Hart publishing.
10. Gilling, D. (1997). *Theory, policy and politics*. London and NewYork: Routlege.
11. Graham, J., Bennett, T. (1995). *Crime prevention strategies in Europe and North America*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI).
12. ECOSOC (2002/13). Economic and Social Council Resolution: Action to Promote Effective Crime Prevention. 24 July 2002, E/RES/2002/13, Приступљено 30. 1.2014. ca <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-13.pdf>
13. European Forum for Urban Security (2014). European Forum for Urban Security (EFUS). Приступљено 29.1.2014. ca <http://efus.eu/en/about-us/about-efus/public/1450/>
14. Жунић-Павловић, В., Ковачевић-Лепојевић, М. (2010). Увод: савремени приступи у превенцији и третману поремећаја понашања. У В. Жунић-

- Павловић, М. Ковачевић-Лепојевић (Ур.), *Превенција и шрејман поремећаја њонашања* (стр. 9-39). Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
15. Jill Dando Institute of Security and Crime Science (2014). *What is crime science?* Приступљено 29.1.2014. са <http://www.ucl.ac.uk/jdi>
 16. Knepper, P. (2009). How Situational Crime Prevention Contributes to Social Welfare. *Liverpool Law Rev*, 30 (1), 57-75.
 17. Moore, M. H. (1995). Public health and criminal justice approaches to prevention. In M. Torny, D. Farrington (Eds.), *Building a safer society: Strategic approaches to crime prevention* (pp. 237–262). Chicago, IL: The University of Chicago Press.
 18. O'Mahony, P. (2009). The Risk Faktors Prevention Paradigm and the Causes of Youth Crime: a Deceptively Useful Analysis? *Youth Justice*, 9 (2), 100-114.
 19. Selmini, R. (2010). European Experience of Crime Prevention. In S. Shoham, P. Knepper, M. Kett (Eds), *International Handbook of Criminology* (pp. 511-541). NewYork: Taylor and Francis Group.
 20. Shiller, J., Black, W., Murphy, P. (1994). *Crime and criminality*. Приступљено 25. јануара 2014. са <http://www.des.ucdavis.edu/faculty/richerson/BooksOnline/He16-95.pdf>
 21. Tonry, M., Farrington, D. (1995). Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention, *Crime and Justice*, 19 (1), 1-20.
 22. Tremblay, R., Craig, W. (2000). Developmental juvenile delinquency prevention. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 5 (2), 33–49.
 23. Фелсон, М. (2011). Злочин и свакодневни живот: увид у/и последице по друштво. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
 24. Hirtenlenher, H., Pauwels, L., Мешко, G. (2014). Is the effect of perceived deterrence on juvenile offending contingent on the level of self-control? *British Journal of Criminology*, 54 (1), 128-150.
 25. Hughes, C., Stevens, A. (2007). *The Effects of Decriminalization of Drug Use in Portugal*. The Beckley Foundation of Drug Policy Programme. Briefing paper fourteen.
 26. Hope, T. (1995). Community crime prevention. In M. Torny, D. Farrington (Eds.), *Building a safer society: Strategic approaches to crime prevention* (pp. 21–90). Chicago, IL: The University of Chicago Press.
 27. Clarke, R. V. (2004). Technology, criminology and crime science. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 10 (1), 55–63
 28. Clarke, R., Newman, G. (2007). Police and the Prevention of Terrorism. *Policing*, 1 (1), 9-20.
 29. Cohen, L., Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44 (4), 588-608.

CONSIDERATION OF THE CRITERIA FOR CRIME PREVENTION TYPOLOGY

MARINA KOVAČEVIĆ-LEPOJEVIĆ, VESNA ŽUNIĆ-PAVLOVIĆ

University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation

SUMMARY

Many misunderstandings considering conceptualization and typologies of crime prevention at scientific and professional community are present. The aim of the paper is a consideration of the relevant criteria for the typology of crime prevention. Contemporary theoretical and practical prevention efforts point to the overwhelming presence of a combined approach which consists in a parallel application of different preventive interventions, mainly situational and social prevention. The authors point to the greater representation of situational crime prevention interventions in recent decades, and consequently the positioning of crime science as a supplement or alternative approach to traditional criminology.

KEYWORDS: crime prevention, typology, criteria, crime science